

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HACİM MUHİDDİN (ÇARIKLİ) BEYİN BATI ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ

HACİM MUHİDDİN (CHARIKLI) BEY AND HIS ACTIVITIES IN WESTERN ANATOLIA DURING THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE

Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU*

Özet

Mondros Ateşkes Anlaşması ile Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasına dek geçen döneme "Kongreler Dönemi" denilmektedir ve Türk milletinin Kurtuluş Savaşından başarıyla çıkmasında bu sürecin kuşkusuz büyük rolü bulunmaktadır. Batı Anadolu'daki kongrelerin ve yerel direniş örgütlenmelerinin ana hedefi ise bölgede gerçekleşen Yunan işgalidir. 15 Mayıs 1919 yılında İzmir'de karaya çıkan Yunan kuvvetleri, Anadolu'nun içlerine doğru üç koldan ilerlemişlerdir: Ayvalık ve Balıkesir'den Bursa'ya dek uzanan bölge kuzey hattını; İtalyan işgal bölgesinin yukarısında bulunan, Büyük Menderes nehrini takip eden ve Aydın'dan Nazilli'ye doğru uzanan alan güney hattını; bu iki bölge arasında kalan Manisa, Kasaba ve Alaşehir boyunca uzanan hat ise üçüncü hattı oluşturmuştur. Bu üç hat boyunca ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı direnişte büyük önem arz eden Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Kongrelerinin ve buralardaki yerel faaliyetlerin örgütlenmesinde bürokrat sınıftan gelen Hacim Muhiddin Bey, öne çıkan bir isim olarak tarihteki yerini almıştır.

Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinden edinilen materyalin, ikinci el kaynaklarla birlikte yeniden yorumu olan bu çalışma, Hacim Muhittin Beyin Yunan işgaline karşı bahsi geçen üç cephedeki faaliyetlerini ve onun Batı Anadolu yerel örgütlenmelerdeki önemi üzerine değerlendirmeleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacim Muhiddin, Kurtuluş Savaşı, Yerel Kongreler, Batı Anadolu

Abstract

The period from the Mondros Armistice Agreement to the opening of the National Assembly in Ankara is called "Congresses Period", the role of which was undoubtedly great in the Turkish War of Independence. The main objectives of the congresses and the national forces in western Anatolia were the Greek invasion that took place in this region. The Greek forces landing on İzmir on 15 May 1919 expanded the invasion using three main directions: The northern line from Ayvalık and Balıkesir to Bursa; the southern line following the Menderes River from Aydın to Nazilli, which is also border of Italian zone; and the third line between these two from Manisa and Kasaba to Alaşehir. Hacim Muhiddin, as a member of bureaucracy was a prominent name in history, due to his great efforts in the organization of the local forces and the Congresses in Balıkesir, Nazilli and Alaşehir that played important roles in the resistance against the Greek troops moving ahead along these three lines.

This paper which is a kind of a re-review of the materials in the Ottoman and Republican Archives with second-hand sources, evaluates the activities of Hacim Muhiddin against the Greek occupation in the aforementioned three fronts and his cruciality in local organizations in Western Anatolia.

Keywords: Hacim Muhiddin, Turkish War of Independence, Regional Congresses, Western Anatolia

* Yrd.Doç.Dr.; Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi;
tesepetcioglu@adu.edu.tr

Giriş

Milli Mücadele dönemi birçok özelliğinin yanı sıra, yakın dönem askeri tarih araştırmalarının çalışma sahasıdır. Bu yüzden savaş meydanları, tarih yazımında başat konuma geçmiş ve bu süreçte bürokrasi sınıfından olanların çabaları doğal olarak ikinci plana düşmüştür. Hacim Muhiddin Bey ise asker kökenli değil, bir bürokrattır ve dolayısıyla Milli Mücadele'nin en ön planda yer alan kimselerinden birisi değildir.

Bu çalışma, Hacim Muhiddin Çarıklı'ya dair bir biyografi denemesi değil, her ne kadar yaşamı ve faaliyetlerine dair bilgiler aktarılsa da asıl olarak kendisinin, Yunan kuvvetleri tarafından Batı Anadolu'nun işgali üzerine bir bürokrat olarak tepkilerini ve işgale karşı bireysel tutumu ile örgütlenme aşamasındaki rolünü ortaya çıkarma amacını gütmektedir. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinden elde edilen materyaller, bir örneği çok nadir rastlanan kendisinin günü gününe tuttuğu hatıratı ile sınırlı sayıdaki ikinci el kaynaklarla desteklenerek sunulmuştur. Bahsi geçen ikinci el kaynaklarda Hacim Muhiddin Beyin, çok sık olarak "Balıkesir mutasarrıflığı" ile öne çıkmış olduğu görülmektedir. Oysa bu idari görev, kendisinin birçok görevinden sadece birisidir; en uzun ya da en kısa süreliğine ya da en üst mevkide üstlendiği bir görev de değildir. Mutasarrıflığı esnasındaki işgale karşı örgütlenme çabaları ve bunda elde ettiği başarıyla orantılı ünü, bu unvanla anılmasının temel nedenini teşkil etmiştir. Dolayısıyla Balıkesir Mutasarrıfı Muhiddin Bey, Balıkesir ile anılır olmuş ve kendisiyle bu il arasında bir hemşehrilik bağının kurulmasına sebebiyet vermiştir.

"Hemşehrilik", yani aynı memleketten olma durumu, insanları birbirine bağlayan önemli bir sosyal kavramdır. Genelde kişinin kendisinin ve/veya anne ve babasının doğum yerinin o şehirde olması, kişinin o şehre damat ya da gelin olarak gitmesi veyahut o şehirde uzun süreli bir yaşam kişiler arasında

hemşehrilik bağının kurulması için yeterli gelir. Ancak bazı istisnai durumlar da vardır ki kişinin ne kendisinin ne de ailesinin memleketidir o şehir ne de uzun süre orada yaşamıştır; fakat buna karşın o kentle özdeşleşmiştir; o kentle anılır. Bu çalışmada, hakkında bilgiler aktarılacak ve yaşamı ile faaliyetlerine dair çıkarımlarda bulunulacak Hacim Muhiddin Beyin ne kendisi ne de ailesi aslında Balıkesirlidir. Ancak Balıkesir'in -ve aslında tüm Batı Anadolu'nun- yakın tarihine o denli iz bırakmış, buralara o denli hizmet etmiştir ki Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyet döneminde onca kentte bir bürokrat olarak çalışmışsa da Balıkesir Mutasarrıflığı ile anılır olmuştur.

a. Yaşamı

Hacim Muhiddin Çarıklı, Karamanoğulları ahfadından olup Aydın Livası Âşar Müdürlüğünden emekli Nevşehirli Ahmet Muhiddin Efendi ile İzmirli Camgözoğullarından Nafia Hanımın oğlu olarak 10 Ekim 1881 tarihinde Uşak'ta doğmuştur. İlköğrenimini Urla Mekteb-i İbtidai'si'nde yapmış, 1901 yılında girdiği Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'den (Siyasal Bilgiler Fakültesi) 1904 yılında mezun olmuştur.¹ Sırasıyla İzmir, Denizli ve Saruhan Sancaklarında Maiyyet Memurluğu; Manisa Kula'da Kaymakam vekili; Burhaniye'de, Gönen'de, Bergama'da, Denizli Tavas, İzmir Çeşme'de Kaymakam² ve İzmir Polis Müdürü olarak hizmet etmiştir.³ Özellikle Burhaniye Kaymakamlığına tayini,⁴ oradan Gönen'e, Gönen'den ise Bergama'ya gitmesi,⁵ Batı Anadolu'nun kuzey kesimlerini küçük yerleşim yerlerine dek tanınmasını sağlamıştır. Sonrasında, birinci sınıf müdüriyet maaşıyla Aydın Polis Müdürlüğüne geçmiş,⁶ oradan da Kaymakamlık

---

¹ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Yayınları, Ankara, 1967, s. 9.

² BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) *Bâb-ı Âli Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4058/304338, 04 Temmuz 1912 (1330.B.19).

³ *BOA Dahiliye Şifre Kalemî*, (BOA. DH.ŞFR). 425/76, 30 Nisan 1914 (17.Ni.1330); *BOA DH.ŞFR*. 425/84, 02 Mayıs 1914 (19.Ni.1330).

⁴ *BOA İrade Dahiliye*, (BOA. İ.DH.), 1464/1326/S-34, 01 Nisan 1908 (1326.S.28).

⁵ *BOA BEO*. 3920/293985, 26 Temmuz 1911 (1329.B.29).

⁶ *BOA Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin Kalemî*, (BOA. DH.EUM.MEM.), 47/47, 02 Mayıs 1914 (1332.C.06); *BOA. BEO*, 4282/321114, 04 Mayıs 1914 (1332.C.08).

vazifesi için Akhisar'a gitmiştir.⁷ Akhisar Kaymakamlığı ve Havran Murasarrıflığıyla⁸ birlikte günümüzde Suriye'de bulunan Der'a'da da görevde bulunmuştur. Buranın İngilizlerce işgali nedeniyle Cevad ve Cemal Paşalarla birlikte oradan ayrılmış, Halep'te muhacir memurluğu sevkiyat işlerine nezaret etmiş ve daha sonra da İstanbul'a dönmüştür. Bir müddet payitahtta kalan Hacim Muhiddin, 26 Ekim 1918'de Karesi Mutasarrıflığına terfi edilerek 7 Kasım'da Balıkesir'de işe başlamıştır. 26 Ekim 1918-1 Mart 1919 arası Balıkesir Mutasarrıfı olarak hizmet etse de⁹ 1 Mart 1919 tarihinde İttihatçı olduğu gerekçesiyle yerine Hasan Vassaf Bey atanmıştır.¹⁰ Mutasarrıflığı esnasında büyük hizmetleri olmuş, bölge insanını, coğrafyasını tanıma imkânına kavuşmuş, Balıkesir Livasının asayiş durumuna dair raporlar da sunmuştur.¹¹ Bu denli farklı yerlerde bulunması, kendisinin görev yaptığı yerleşim birimlerini (sosyo-kültürel yapısından asayiş durumuna dek) tanımasını sağlaması bir yana, bu bölgelerde şahsının tanınmasına da yol açmıştır. Sonrasında İstanbul'a yerleşen Hacim Muhiddin, İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine 20 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'daki arkadaşlarıyla "*Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti*" adında bir cemiyetin kurucuları arasında yer almış, ancak yeterli verimin bu cemiyet ile alınamayacağını anladığından mahalli teşkilatlanma yapmanın gereksinim olduğu inancıyla 11 Haziran 1919'da Bandırma'ya geçmiş, vaktiyle kaymakam ve mutasarrıf olarak hizmet ettiği bu bölgedeki faaliyetleri neticesinde önce 26 Temmuz 1919'da Balıkesir'de ve 16-25 Ağustos 1919 tarihinde ise Alaşehir'de birer "Milli Kongre" toplanarak Batı Anadolu için çok önemli kararlar alınmış ve bu sayede Kuva-yı Milliye teşkilatı oluşturulmuştur. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Kasım 1919

⁷ BOA. BEO, 4372/327896, 07 Eylül 1915 (1333.L.27).

⁸ Havran'daki başarılı görevi dolayısıyla Osmanlı idaresince ödüllendirilmiştir. BOA *İradeler Dosya Usulü*, (BOA. İ.DUİT), 42/100, 26 Ekim 1918 (1337.M.19).

⁹ Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 113. Bu çalışmada Hacim Muhiddin Bey'in özellikle Balıkesir ve çevresindeki faaliyetleri ele alındığından, kendisinin diğer tüm payelerinden ziyade "mutasarrıflık" unvanı ön plana çıkarılmıştır. "Mutasarrıf", sancak ya da liva adı verilen, kaza ile vilâyet arasındaki idari teşekkülün başında bulunan memur hakkında unvan olarak kullanılır tâbirdir. Cumhuriyet devrinde sancaklar vilâyet sayılmak suretiyle lağvedilmiştir; Mehmet Zeki Pakalın, "Mutasarrıf", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 586.

¹⁰ BOA DH.ŞFR. 616/31, 18 Nisan 1919 (18.Ni.1335).

¹¹ BOA DH.ŞFR. 616/103, 22 Nisan 1919 (22.Ni.1335).

tarihinde yapılan seçimler sonucu Karesi mebusu olarak katılmış,¹² İstanbul'un işgali üzerine 16 Mart 1920'de Ankara'ya gelmiş ve 23 Nisan'da Meclis'in açılışında hazır bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi üzerine -mebusluk uhdesinde kalarak- 24 Nisan 1920'de Karesi milletvekili iken Hüdavendigâr (Bursa) Valiliğine tayin edilmiş,¹³ tayin emri de Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla bizzat Mustafa Kemal tarafından imzalanmıştır.¹⁴ Hacim Muhiddin Bey bu tayini memnuniyetle karşılamıştır çünkü Batı Anadolu'da Yunan işgalinin ilerlemesi karşın Bursa'dan duruma daha rahat el koyabileceğini düşünmüştür.¹⁵ Fakat 9 Temmuz 1920'de Bursa'nın işgali üzerine oradan da ayrılmak zorunda kalıp bu görevinden azledilmiştir.¹⁶ Çeşitli bölgelerde İstiklal Mahkemeleri Reisliğini de üstlenen Hacim Muhiddin Beyin 3 Ağustos 1921-31 Temmuz 1922 arasında Konya İstiklal Mahkemesi üyeliği ile başlayan İstiklal mahkemesi üyelikleri, çeşitli bölgelerde 22 Kasım 1926 tarihine dek sürmüştür.¹⁷ Cumhuriyet sonrasında Giresun mebusluğu görevini de üstlenmiştir.¹⁸ TBMM'ye Üçüncü Dönem seçimlerinde Giresun mebusu olarak giren Hacim Muhiddin, Dördüncü Dönemden 14 Mayıs 1950 tarihine dek Balıkesir mebusu olarak vazife görmüştür. 1950 seçimlerinden sonra İzmir'e yerleşmiş ve 5 Aralık 1965'te hayata gözlerini kapamıştır. Çok iyi derecede Fransızca bilen, Arapça, Farsça, Almanca ve Rumcaya aşina olan Hacim Muhiddin'in görevleri sırasında kendine verilen birçok takdirname ve nişanı bulunması yanı sıra, aynı zamanda kendisi yeşil ve kırmızı şeritli İstiklal Madalyası sahibidir.¹⁹

b. Hacim Muhiddin Beyin Milli Mücadele Tarihi Açısından Önemi

Milli Mücadele Dönemi Balıkesir'i ve Kongreleri üzerine yapılan tüm çalışmaların Hacim Muhiddin Bey'e bir şekilde değindiğini söylemek mümkündür.

---

¹² Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 197.

¹³ BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 8/71-3/30.18.1.1/1.1.9. 16.05.1920; İlgürel, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁴ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim...*, s. 257.

¹⁵ İlgürel, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁶ BCA. 70/71-7/30.18.1.1/1.4.12. 13.07.1920.

¹⁷ BCA. 827/30.10.0.0/9.54.27. 30.07.1922; BCA. 8114/30.10.0.0/9.56.30. 16.11.1926.

¹⁸ BCA. 6362/30.10.0.0/6.37.20. 09.04.1924.

¹⁹ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim...*, s. 10-11.

Kendisine dair en önemli kaynak ise kendi tuttuğu hatıratıdır. Bu hatıratı değerlendiren İlgürel, hatıratın okuyuculara her zaman tatmin edici bilgiler vermediğini, bazı haberlerin boşlukta kaldığını, hâdiselerin rahatlıkla birbirine bağlanmadığını, toplantılara yeterince yer verilmediğini, bazı günlerin hatıralarının zayıf kaldığını belirtmektedir. Ancak, "günlük" mahiyetinde başka bir hatıratın bulunmadığını da eklemektedir.²⁰ Günün değişen koşullarından ve yazarın duygu ve düşüncelerindeki değişimle birlikte sonradan edinimlerinin yer aldığı birçok hatıratın aksine Muhiddin Beyin bu hatıratı, bu özelliği ile öne çıkmaktadır. Gerçekten de bu hatırat Milli Mücadele tarihi açısından son derece değerlidir çünkü yaşananın eşzamanlı not düşülmüş olması, diğer birçok hatıratın sonradan yazılmasının doğurduğu problemin burada görülmemesine sebebiyet vermiştir ve bu akademik değerinden dolayı da üzerine çok sayıda araştırmalar yapılmış, Milli Mücadele Döneminde Balıkesir ve civarı ile Balıkesir Kongrelerini irdeleyen birçok akademik çalışmada bu yüzden kullanılmıştır.²¹

Hacim Muhiddin Çarıklı, Osmanlı son döneminde önemli bir bürokrat ve idarecidir. Kuzeyinden güneyine, sahil kısımlarından iç bölgelere değin Batı Anadolu'nun hemen her yerinde görev yapan Çarıklı, bu sahanın coğrafyasına son derece hâkimdir. Şahsi kabiliyetleri, tecrübeleri ve gözlemleri ise, yerel halkın

---

²⁰ İlgürel, *a.g.e.*, s. 92.

²¹ Hacim Muhiddin Bey, Balıkesir Kongreleri ve Milli Mücadele Dönemi Balıkesir ve çevresine dair Türk üniversitelerinde gerçekleştirilen Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarından bazıları şunlardır: Murat Ali Doğan, *Milli Mücadele'de Balıkesir*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987; Fuat Özer, *Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey'eti ve Balıkesir Kongreleri*, (Ankara Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1988; Mediha Akaslan, *Milli Mücadelede Balıkesir*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988; İbrahim Meral, *Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993; Fuat Özer, *Milli Mücadelede Balıkesir*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999; Mustafa Ersem, *Milli Mücadele'de Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Kongreleri*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1999; Serkan Akça, *Cumhuriyet Dönemi Siyasetçilerinden Vâsıf Çınar ve Faaliyetleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002; Mesut Yavaş, *Hacim Muhiddin Çarıklı Bey ve Balıkesir Kongreleri*, (Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2006. Turgut Çarıklı'nın gerçekleştirdiği çalışma ise, Hacim Muhittin Beyin yaşamına ve Milli Mücadele döneminde Balıkesir ve civarına dair çok önemli veriler içermektedir. Turgut Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı - Bir Kuvay-ı Milliyecinin Yaşam Öyküsü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2005.

sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını çok iyi tetkik etmesine yol açmıştır. Bu iki husus da ona, Batı Anadolu halkının hangi şartlarda, nerede ve nasıl davranacağını bilmesine olanak tanımıştır. Böylesine donanıma sahip birinin vatan ve istiklale dair hissiyatı da neticede, stratejik olarak iyi bir temele oturmuş bir direnişin örgütlenmesinde Çarıklı'nın başat rollerden birini oynamasını beraberinde getirmiştir. Milli Mücadele'nin başlamasına ve Anadolu halkının topyekûn bir direnişe geçmesine neden olan olay olarak birçok kaynak, İzmir'in işgalini işaret etmektedir.²² Nitekim fazla vakit kaybetmeden bu olay üzerine Batı Anadolu'ya dair faaliyetlerine başlayan Hacim Muhiddin Bey de -hatıratında belirttiği gibi- İzmir'in Yunanlılarca işgal edildiği haberini alışıyla başlamıştır. İstanbul'da 300 kadar İzmirli 20 Mayıs 1919 tarihinde toplanıp "*Aydın Vilâyeti Muaveneti Hayriye Cemiyeti*"nin İdare Heyetine seçilen Çarıklı'nın da dâhil olduğu bu hareket başlamadan sonlansa da Hacim Muhiddin'in kararlılığını göstermesi bakımından önem arz eder. Bunun ötesinde, Karesi ve Saruhan Livaları Hareket-i Milliye Hey'et-i Merkeziyyesi Reisi olarak İngiltere'ye çekilen muhtıra ise tüm olumsuz imkânlarla karşı bölgenin istiklâli konusunda ne derece kararlılık gösterildiğine dair güzel bir örnektir.²³

Arabuluculuk yapma, birlikteliği sağlama, moral ve motivasyonu güçlendirme, halkın direnişe dair bilinçlendirme açısından önemli katkıları olmuştur. Şüphesiz bunda, yörede idareci olarak hizmet ettiği dönemlerde halk, eşraf ve diğer yönetici sınıfla kurduğu ilişkilerin büyük rolü olmuştur. Hacim Bey Balıkesir'de görev yaparken halkın büyük sevgisini, güvenini ve saygısını

---

²² Bu konuda görüş bildiren bir çok araştırmacı gibi Öztoprak da "*İzmir'in işgali olayı Anadolu halkı üzerinde bütünleşme ve kenetlenişme bakımından olumlu bir etki yaratmıştır. İşte tüm bunlar göz önünde tutulmuş olsa gerekir ki yabancı basında çeşitli zamanlarda çıkmış olan yazılarda Anadolu Direnişi'nin oluşum nedeni olarak İzmir'in işgali gösterilmiştir.*" şeklinde görüş bildirmektedir; İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s. 92. İzmir'in işgalinin yerel örnekleme önemine dair bkz. Yücel Yiğit, "İzmir'in İşgaline Karşı Gecikmiş Bir Tepki Olarak Balıkesir Mitingi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri I. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 18.

²³ BOA *Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti*, (BOA. DH.KMS.) 52/-4/50, 3 Kasım 1919 (1338.S.09). Bu muhtıranın orijinali ve transkripsiyonu için bkz. EK.

kazanmış,²⁴ İttihatçıların saygınlığının ve yurtseverliğinin -en azından bu yörelerde ve yeniden- anlaşılmasının önünü açmıştır.²⁵

c. Batı Anadolu Kongreleri ve Hacim Muhiddin Bey

İşgalin Ege kıyılarından iç bölgelere doğru hızla yayılması üzerine, Haziran ayının ikinci haftasından itibaren Batı Anadolu'da üç direniş merkezi belirmeye başlamıştır. Buna göre Balıkesir ve Nazilli kuzey ve güneydeki iki direniş merkezi olurken bu iki merkezin ortasındaki Alaşehir de bir diğerk merkez olarak ortaya çıkmıştır.²⁶ Balıkesir Dar'ül Nafia Medresesi'nde 28 Haziran 1919 tarihinde ilki vuku bulan, 12 Temmuz 1919 tarihine dek devam eden toplantılar birçok kaynakta "Birinci Balıkesir Kongresi" olarak kabul edilmektedir.²⁷ Yaklaşık on beş gün boyunca süren bu toplantılarda önemli kararlar alınmış, 9 Temmuz 1919 tarihinde de Hacim Bey "Reis-i Umûmi" (Genel Başkan) seçilmiştir. Bu oluşumun dağıtılması yönünde Damat Ferit Hükümetinin verdiği emir, dönemin Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi (Ergeneli) Bey tarafından uygulanmamıştır.²⁸ Birinci Kongre sonucunda, Balıkesir'de cephelerin ve kazaların ayrı ayrı temsil edilecekleri bir Heyet-i Merkeziye kurulması kararlaştırılmış; oluşturulan Redd-i İlhak Heyetlerinin yetki ve görevleri, cephelerin asker ve silah gücü yönünden ve mali açıdan nasıl desteklenmeleri gerektiği ile hangi kazaların hangi kuvvetlerden sorumlu olacakları belirlenmiştir.²⁹

23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresinden hemen sonra, 26-30 Temmuzda gerçekleşen İkinci Balıkesir Kongresi'nde ise Kongre Başkanı yine Hacim Muhiddin Beydir. 61. Alay Komutanı Albay Kazım (Özalp), Vasıf (Çınar),

---

²⁴ Albayrak, *a.g.e.*, s. 124.

²⁵ Eric Jan Zürcher, *The Unionist Factor, the Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement (1905-1926)*, Brill, 1983, s. 93'ten aktaran Albayrak, *a.g.e.*, s. 124.

²⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 114.

²⁷ Birinci Kongrenin tarihi konusunda farklı ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca, Hacim Muhiddin Bey bu toplantıları bir kongre olarak ifade etmese de toplantıların niteliği bunların bir kongre olarak adlandırılabilceği kanaati oluşturmuştur; Çarıklı, s. 22-24. Bu ilk kongrenin nasıl değerlendirildiği ve algılandığına dair bkz. Albayrak, *a.g.e.*, s. 125.

²⁸ Albayrak, *a.g.e.*, s. 134-139.

²⁹ Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 38.

Mustafa Necati Beyler gibi Milli Mücadele Döneminin önemli isimlerinin öncülüğünde hayata geçen bu Kongrede, oluşturulan örgütlenmenin sırf Balıkesir'i değil Anadolu'nun başka yerlerinin de temsil edildiği anlayışıyla adın "*Karesi ve Saruhan ve Civarı Hareket-i Millîye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi*" şeklinde değiştirilmesine karar verilmiştir. Burada verilen mesajda, bölgesel bir mücadeleden öte birleştirici ve ulusalcı bir amacın hedeflendiği açıktır.³⁰ Karesi ve Saruhan Livaları Kuva-yı Milliye Teşkilatı'nın organizasyon şemasının en üstünde "Encümen-i Müdiran" bulunmakta ve bu üst kurul Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli merkezlerince seçilen üç üye ile Umum Komutanın doğal üyeliği ile oluşmaktaydı.³¹ Kongreye karşı İstanbul hükümetinin tavrı sert olmuş ve Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi (Ergeneli) Beyin de Kuvvacıları desteklediği ve Kongreyi engellemek adına bir şey yapmayacağı belli olmasından sonra, bu toplantının sorumlusu olarak görülen Hacim Muhiddin Beyin Aydın Valisi Kambur İzzet Bey tarafınca tutuklanıp İzmir'e getirilmesi istenmiştir. Ancak bu emri Balıkesir'de yerine getirecek bir ilgilinin olmaması, Balıkesir halkının Kuva-yı Milliyecilere verdiği desteği de göstermektedir. Şu durum net bir biçimde ortaya çıkmaktadır ki İkinci Balıkesir Kongresi, Karesi (Balıkesir), Saruhan (Manisa) ve yakın çevresinde yönetim, ekonomi ve askeri bakımdan ortaya koyduğu örgütlenme biçimiyle "adeta yerel bir hükümet gibi" görev yapmıştır.³² Dolayısıyla bu Kongrenin işgale yönelik faaliyetleri haricinde, otorite boşluğunun had safhaya ulaştığı bir dönemde var olan bu idari boşluğu doldurduğu da söylenebilir.³³ Bu Kongre aynı zamanda sivil kökenli delegelerin yoğunluğuyla dikkat çekmektedir.

---

³⁰ Bu ikinci kongrede alınan idari kararlardan biri de Kongrenin siyasetle ilgilenmeyip hiçbir siyasi partinin siyasi amaçlarına hizmet etmediğidir. Dolayısıyla kendilerine yönetilen ve/veya yönlendirilmesi muhtemel olan "İttihatçı, Bolşevik" nitelendirmesinden sıyrılmak istenmekte ve asıl amacın vatanın işgalden arındırılması olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıntılar için bkz. Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 276-278.

³¹ Şerafettin Turan, "Kuva-yı Milliye Örgütlenmesi ve Kavramının Kurtuluş Savaşındaki Rolü", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri, I. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 18. İkinci Kongre kararları için bkz. İlgürel, *a.g.e.*, s. 102-105.

³² Albayrak, *a.g.e.*, s. 137.

³³ İşgallerin başlamasıyla birlikte bölgedeki otorite boşluğu ve asayiş olaylarının artışına dair bkz. Zeki Arıkan, "Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşuna Doğru", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri I. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 38-48.

Hacim Muhiddin ve Müftü İsmail Hakkı Beyler gibi bürokrat kökenli; Burhaniye Kuva-yı Milliye Komutanı Hakkı ve Akhisar Kuva-yı Milliye Komutanı Hüsni Beyler gibi asker kökenli delegelerin yanı sıra asıl çoğunluğu "eşraftan" şeklinde imza atan delegeler oluşturmaktadır.³⁴ Sivil kökenli bu delegelerin yoğunluğu, Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye hareketini diğer bölgelerden ayıran belki de en önemli özelliktir ve işte bu yüzden de Anadolu halkı üzerine hayli nüfusu olan bu kimselerin Milli Mücadeleye verdikleri destek, halkı da etkilemiş ve mücadeleye katılımın hem sayıca fazlalığına hem de etkili olmasına sebebiyet vermiştir. Eşrafın bu denli desteğini irdeleyen Albayrak, hareketin maddi sorunlarının çözülmesinde eşrafın yoğun katılımının etkili olduğunu, Anadolu'nun başka yerlerinde ulusal örgütler parasal sıkıntılarla da uğraşmak durumunda kalırlarken, Batı Anadolu Heyet-i Milliyelerinin her ay düzenli olarak savaşanların maaşlarını ödeyebildiklerini, şehit olanların ailelerine ve yaralananlara parasal yardımlarda bulunabildiklerine, bu başarılı sonuçların kongreler sayesinde gerçekleştirildiğini belirtmektedir.³⁵ Müderrisoğlu ise Balıkesir Kongresinin maddi kararlarını yerinde bulurken, alınan kararların gerek yönetim gerekse mali yönden sağlam esaslara dayanmış olmasında, hiç kuşkusuz, kongreye başkanlık yapmış bulunan tecrübeli yönetici Hacim Muhiddin Beyin ve o günlerde Balıkesir'de bulunan Maliye Müfettişleri Muaffak, İhsan ve Muhtar beylerin rolleri büyük olduğunu belirtmektedir.³⁶

Batı Anadolu'daki diğer önemli kongre ise 16-25 Ağustos 1919 tarihli Alaşehir Kongresi'dir ve diğer kongrelerden çok sayıda Kuva-yı Milliye Merkezini bir araya getirmesi, bu merkezlerin daha iyi örgütlenebilmesini sağlayıcı yeni kurumlar oluşturması ve direniş için gerekli diğer eksikliklerin giderilmesi için bir yol çizmesi bakımından ayrılmaktadır. Uluslararası düzeyde

---

³⁴ Çarıkli hatratında Balıkesir Millî Kongresi Kararlarını verdikten sonra, bu kararları imzalayanları da belirtmektedir; bunlar arasında 41 delege "eşraftan" şeklinde imzalamıştır; *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim ...*, s. 112-120.

³⁵ Albayrak, *a.g.e.*, s. 137-138.

³⁶ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Atatürk Araştırma Derneği Yayınları, Ankara, 2013, s. 192-193.

faaliyetler de yürüten bu Kongre, örneğin *Tahkikat Komisyonu*'na³⁷ Yunan işgalinin bölgeye ve insanlarına verdiği zararı anlatmak amacıyla raporlar sunmuşlardır. Alaşehir Kongresinde, İkinci Balıkesir Kongresinden fazla olarak, dokuz kent ve kasaba daha temsil edilmiştir. İnegöl, Afyon, Uşak, Aydın, Denizli gibi yerleşim merkezlerinin temsilcilerinin bu kongrede olması, burayı tüm Batı Anadolu'yu kapsayan bir görünüm kazandırmıştır. İşte bu kongrenin de başkanlığına Hacim Muhiddin Bey seçilmiştir. Kongre devam ederken 20 Ağustos 1919 tarihinde Başkan Hacim Muhiddin imzasıyla yayınlanan bir bildiriye, Yunanlıların Batı Anadolu'daki yapmış olduğu tüm baskı ve işkenceleri kamuoyuna sunmaktadır.³⁸ 16-22 Eylül 1919 tarihlerinde düzenlenen Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin de başkanlığını Hacim Muhiddin Bey yapmıştır.³⁹ Birinci *Anzavur İsyanı*⁴⁰ ve *Milne Hattı*⁴¹ gibi gergin bir ortamda 20 Ekim 1919 tarihinde düzenlenmesi planlanan Dördüncü Kongre ise, Sivas'taki kongrede alınan ve tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesinde toplanmasını içeren kararına ters bulan Mustafa Kemal Paşa'nın

---

³⁷ Tahkikat Komisyonu, itilaf devletlerince kurulan, Cihan Harbi sonrası vaziyeti yerinde irdelemek amacıyla sorunlu bölgelerden biri olan Batı Anadolu'ya gelen kimselerden oluşan komisyonun adıdır. Yabancı komisyonlara dair bkz. Günver Güneş-Dilşen İnce Erdoğan, "Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu İşgali ve Oluşan Tahribatı İncelmek Amacıyla Bölgeye Gelen Yabancı Heyetler", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri II. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 107-120.

³⁸ Albayrak, *a.g.e.*, s. 154.

³⁹ III. Kongrenin kararları ve özellikle de Kongreden geçen itilaf devletlerine yönelik iki muhtıra ile Amiral Bristol'e yönelik muhtıranın ayrıntıları için bkz. İlgürey, *a.g.e.*, s. 128-131.

⁴⁰ Kuzeybatı Anadolu'da Adapazarı, Gönen, Biga yörelerinde 27 Ekim-30 Kasım 1919 tarihlerinde meydana gelen bu ayaklanma, Yunan saldırılarının arttığı bir zamanda başlamış, Anzavur Ahmet'in bu ilk isyanı Çerkez Etem güçleri tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Ancak gerek Kuva-yı Milliye güçlerini gerekse yerli halk üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

⁴¹ Asıl olarak, Yunan işgalinin Aydın'a doğru genişlemesine itiraz ederek Paris'teki Yüksek Barış Konseyi'ne başvuran İtalyanlarla bu bölgede söz sahibi olmak isteyen Yunanlılar arasındaki çatışmaya engel olmak amacıyla İngiliz işgal orduları başkomutanı General Sir George Milne'in 12 Kasım 1919 tarihinde oluşturduğu bu hat, Ayvalık'ın 7 km. kuzeydoğusundan başlayarak Salihli ve Alaşehir'in batısını izleyip Aydın'a bağlı Umurlu kasabasına kadar inip Menderes'in denize döküldüğü İzmir Sancağının güney sınırlarına dek uzanmaktaydı. Bu hattın bölgedeki Yunan işgalinin verdiği tahribata engel olup Türkleri korumak gibi bir gayesinin de olduğu iddia edilse de uygulamalar bunun aksini göstermektedir. Hatta Milne Hattı Yunan kuvvetlerinin bölgeye hakimiyetini kolaylaştıran ve yerel halkın işgali benimsemesini amaçlayan bir strateji mahiyetine bürünmüştür. Bu yüzden de Türkler tarafından büyük tepki çekmiştir ve hatta Dördüncü Balıkesir Kongresi'nde de eleştirilmiştir.

tepkisini çekmiştir.⁴² Ancak 19-29 Kasım 1919 tarihleri arasında bu kongre yine de düzenlenmiştir.⁴³

Yunan işgaline karşı Balıkesir'den başlayıp güneye doğru inen ve Alaşehir'i de kapsayan hattın İtalyan işgal bölgesine sınır olan merkezi ise Nazilli'dir. Nazilli Kongrelerinin ilki 8 Ağustos 1919'da (bazı kaynaklarda 6 Ağustos 1919) toplanmıştır.⁴⁴ Askere alma, iç güvenliği sağlama, vergi toplama, düşmanla savaşıma, ücretli memur alma gibi bir hükümetin yapacağı görevleri bu Kongre üstlenmiştir.⁴⁵ İkinci Kongre ise 19 Eylül 1919 (ya da bazı kaynaklara göre 23 Eylül) tarihinde güney cephesindeki örgütlenmeyi Alaşehir Kongresinde alınan kararlar çerçevesinde yeniden düzenlemek ve Heyet-i Merkeziyeyi oluşturmak gerekçesiyle toplanmıştır.⁴⁶ 6 Ekim 1919 tarihindeki Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Aydın ve Havalisi Heyet-i Merkeziye'sinin toplantısı ise Üçüncü Nazilli Kongresi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁷ Nazilli Heyet-i Milliyesini oluşturan üyelerin, Balıkesir'den Antalya'ya çizilen hattın batısında kalan yani Yunan ve İtalyan işgal bölgelerinden gelmesi, bu oluşumu yerel olmaktan uzaklaştırıp bölgesel bir özellik kazanmasına neden olmuştur.⁴⁸

---

⁴² 14 Ekim 1919 günü, Kolordu Komutanı Kazım Bey vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'dan gelen bir telgrafta, Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Kongresi ile Sivas Umumî Kongresinin birleşmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu telgraf tan dolayı üzüntülerini belirten Hacim Muhiddin Bey kendisinin gönderdiği telgrafta, "... burada Yunanlılar karşısında her türlü müşkilât ve mevânie rağmen vatanımızı kurtarmak için çalışan biz âcizler, daha asil ve büyük gayeler takip eden şark harekâtını daima tebci ve takdis ettik. Ve o muhiti bir büyük kardeş tanıdık. Hiç birimizin aklına en ufak bir fikrî ihtilaf bile câri olmadı ve olamaz" diyerek büyük oluşuma açık destek vermiştir; İlgürey, *a.g.e.*, s. 137.

⁴³ Balıkesir'de 10-12 Mart 1920 tarihlerinde Beşinci Kongre de düzenlenmiş, ancak bu Kongrenin başkanlığına Hacim Muhiddin Beyin İstanbul'a Meclis-i Mebusan'a vekil olarak gitmiş olması nedeniyle Uşaklı İbrahim (Tahtakılıç) Bey ve diğerleri öncülük etmiştir; Albayrak, *a.g.e.*, s. 171-175.

⁴⁴ Albayrak, *a.g.e.*, s. 110.

⁴⁵ Esin Dayı, *Nazilli Kongreleri (1919)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Erzurum, 1998, s. 83-84. Ayrıca bkz. Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 258-260.

⁴⁶ Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 83-84; Tekeli-İlkin, *a.g.e.*, s. 218.

⁴⁷ Asaf Gökbek, *Millî Mücadelede Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964, s. 379; Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 123.

⁴⁸ Mehmet Başaran, "Nazilli Kongrelerinin Ulusal Mücadeleye Katkıları", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri II.Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 140.

Batı Anadolu Kongrelerine yüzeysel bakıldığında, her birinin birbirlerinden bağımsız ve ilgisiz oldukları düşünülebilir. 27 Haziran-12 Temmuz 1919'da toplanan Birinci Balıkesir ve 26-30 Temmuz 1919'da toplanan İkinci Balıkesir Kongreleri Kuzeybatı Anadolu'yu kapsamış ve -yapısı ile amaçları baz alındığında- bölgesel olmuşlardır. 6-9 Ağustos'taki Birinci Nazilli Kongresi de yerel bazdaydı ve Güneybatı Anadolu'yu ele almıştı.⁴⁹ Bu farklı coğrafyalardaki iki oluşum birbirlerine temsilci göndermemişlerdi; ancak 16-25 Ağustos 1919 tarihinde Alaşehir'de toplanan Kongre, Balıkesir ve Nazilli'de o ana kadar gerçekleştirilen kongreleri birleştirmiştir. Alaşehir'deki toplantıda Balıkesir Kongresi kararları doğrultusunda alınan kararlar ve Nazilli'deki İkinci Kongrede Alaşehir Kongresi'nin kararlarının kabul edilmesi, Batı Anadolu'nun tamamının ortak bir fikir ve amaç doğrultusunda birleşmesine yol açmıştır.

Bu ortak fikir ve amacın oluşmasında Hacim Muhiddin Beyin rolü büyük olmuştur. Hacim Muhiddin Bey, anlaşıyor ki Balıkesir Kongreleri ile yörede gerçekleşen ve yayılması da muhtemel Yunan işgalini durdurma planı yaparken, Alaşehir Kongresi ile de milli birlik yolunda adımlar atılmasını planlamıştır. Nazilli Kongreleri ile de burada teşkil edilecek bir cephenin ve direniş örgütlenmesinin, Yunan ilerlemesi yönünde bir set oluşturacağını kurgulamıştır. Her üç bölgenin ortak hareket etmesi ise yerel bilinçlenmeye ivme kazandıracığı gibi, mili birlik adına büyük bir adım da olacaktı. Nitekim 18 Ekim 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta bu gayeyi şu şekilde açıklamaktadır:

"Vatanın selâmeti ittihadı millîde olduğunu takdir eyleyebileceğimize itimad buyurmanızı da bilhassa istirham ederim. Birinci ve ikinci Balıkesir kongreleriyle umum Yunan cephelerine şâmil umumi Alaşehir kongreleri de, ancak ittihadı milliyi peyderpey ve tedricen daha vâsi bir surete temin maksadına matuftur. Yine bu maksadın temini için umum Yunan cepheleri harekâtı harbiye ve siyasiyesini tevhid eder emelile, Nazilli, Alaşehir ve Balıkesiri Heyeti Merkeziyelerinden intihab edilecek birer âzâ ile kudreti ilmiye ve siyasiyesi mücerreb bir zatın riyasetinde dört kişilik bir Encümeni Müdiran teşkili Alaşehir kongresine kabul ettirilmiş idi. Fakat

---

⁴⁹ Başaran, "a.g.m.", s. 145-146.

*Alaşehir ve Nazilli Heyeti Merkeziyeleri kendi azalarını intihab ve izam etmedikleri için maalesef akim kaldı.*⁵⁰

Hacim Muhiddin Bey, Batı Anadolu'ya sırf coğrafi özellikleri ve insan kaynakları olarak değil, kuzeyinden güneyine cephelerdeki faaliyet gösteren kimseler arasındaki iletişim açısından bir arabulucu rolü üstlendiği de olmuştur. Örneğin İstanbul Hükümetince İttihatçılıkla suçlanan Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesini dağıtmak için İzmir Cephesine yollanan Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Kemal Paşanın⁵¹ Nazilli Kuva-yı Milliyecilerinden Hacı Şükrü Bey tarafından tutuklanması üzerine, Paşanın salıverilmesi için 26 Ağustos 1919 tarihinde Alaşehir Kongresi Başkanı iken "rica"da bulunmuş ve Paşanın serbest kalmasını sağlamıştır.⁵² Dahası, Kuva-yı Milliye komutanlarından Mustafa Beyin Alaşehir'e bağlı Kelas (Kiraz) Bucağında meskûn bir eşrafın evini bastırarak, bu kişiden yetmiş altın ve yüz adet koyunun zorla alınması neticesinde araya girerek, adı geçen şahsa ait malların geri verilmesini de sağlamıştır.⁵³ Dolayısıyla, direnişin selameti ve Kuvvacıların bir takım -olumsuz- hareketlerinin yerli halk tarafından tepki çekmesini önlemek maksatlı bu gibi eylemler, cephenin sağlam bir duruş sergilemesi ve bölünmemesi yönünde yararlı eylemler olmuştur.

Hacim Muhiddin Beyin birlik çerçevesinde işgale karşı durulması yönündeki faaliyetleri bunlarla sınırlı değildir ve iç isyanların önlenmesi yönünde bir takım girişimlerde de bulunmuştur. Örneğin, Anzavur ayaklanmasının genişlemesi üzerine, Edremit eski kaymakamı ve Karesi Hareket-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi azası olan Köprülülü Hamdi Bey, 5 Kasım 1919 tarihinde Anzavur ile bir anlaşma zemini sağlamak üzere Manyas'a gönderilmiş, Anzavur'u anlaşmaya ve Milli Mücadele'ye katılmaya davet etmekle görevlendirilmişti.⁵⁴ Hatta Hacim Muhiddin Bey bizzat kendisi Anzavur ile buluşmak için

⁵⁰ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim ...*, s. 91.

⁵¹ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s. 17.

⁵² *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim ...*, s. 45-46.

⁵³ Albayrak, *a.g.e.*, s. 90.

⁵⁴ *BOA. DH.ŞFR.* 650/111, 09 Ocak 1919 (09.Ks.1335).

Bandırma'nın Kepekler Köyüne gitmiştir.⁵⁵ Her ne kadar bu görüşmeye Anzavur iştirak etmese de bu durum, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesinin ve Hacim Muhiddin Beyin bir yandan düşmanla uğraşırken diğer yandan içte gerçekleşen isyanları önlemek üzere nasıl çabaladığının birer göstergesidir.

Sonuç

Son dönem Osmanlı bürokrasisinin ve idari sisteminin yetiştirmiş olduğu donanımlı kimselerin en başarılı örneklerden biri olan Hacim Muhiddin Çarıklı, Milli Mücadele döneminde gerek Balıkesir ve çevresi özelinde gerekse tüm Batı Anadolu'yu kapsayacak biçimde bölgenin işgale nasıl direniş gösterebileceğine yönelik çabalarıyla büyük yararlılıklar göstermiştir. Bölgenin sosyal, kültürel ve siyasal yapısını gözlemleyerek örgütçü kimliğini ortaya koyan Çarıklı, mesleki tecrübesini bu yolda konuşturmuş ve vatan sevgisiyle Balıkesir'e değer katan şahsiyetlerden biri olmuştur.

Balıkesir'den başlamak üzere, bölgedeki diğer mühim direniş merkezleri olan Alaşehir ve Nazilli'de de yerelden bölgeye uzanan bir sistemin gerçekleşmesini savunmuş olan Çarıklı, üç koldan ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı bölgede topyekûn bir direniş oluşturmayı tasarlamış ve buna yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Batı Anadolu'daki faaliyetlerinin yararlılıklarının şüphe götürmez bir gerçek olmasının yanı sıra, kendisinin tuttuğu hatıratının tarih alanında Milli Mücadele dönemine dair çalışmalara metodolojik açıdan katkılarının da altının çizilmesi gerekmektedir. Günü gününe tuttuğu, o anki tüm gözlem ve görüşlerini açık yüreklilikle kağıda döktüğü bu hatırat, bu dönem çalışmalarının kronolojik olarak belirli bir düzleme oturmasını sağlamakta, cephe gerisindeki kişisel, ulusal ve uluslararası ilişkileri -kendi bakış açısı çerçevesinde olsa da- ortaya koymaktadır. Hacim Muhiddin Çarıklı, -Türk milletinin var olması yönünde gerçekleştirdiği büyük hizmet yeterince anlaşılmış ve takdir edilmiş olmasa da- Milli Mücadele'nin "isimli" kahramanlarından birisidir.

---

⁵⁵ İlgürel, *a.g.e.*, s. 143.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Belgelere dair ayrıntılar dipnotlarda verilmiştir.)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (Belgelere dair ayrıntılar dipnotlarda verilmiştir.)

Kitap, Makale ve Tezler:

AKASLAN, Mediha. *Milli Mücadelede Balıkesir*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988.

AKÇA, Serkan. *Cumhuriyet Dönemi Siyasetçilerinden Vâsıf Çınar ve Faaliyetleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.

ALBAYRAK, Mustafa. *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

AYDINEL, Sıtkı. *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Yayınları, Ankara, 1967.

BAŞARAN, Mehmet. "Nazilli Kongrelerinin Ulusal Mücadeleye Katkıları", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri II.Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 137-152.

CEBESOY, Ali Fuat. *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953.

ÇARIKLI, Turgut. *Babam Hacim Muhittin Çarıklı - Bir Kuvay-ı Milliyecinin Yaşam Öyküsü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2005.

DAYI, Esin. *Nazilli Kongreleri (1919)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Erzurum, 1998.

DOĞAN, Murat Ali. *Millî Mücadele'de Balıkesir*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987.

- ERSEM, Mustafa. *Milli Mücadele'de Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Kongreleri*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1999.
- GÖKBEL, Asaf. *Milli Mücadelede Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964.
- GÜNEŞ, Günver - Erdoğan, Dilşen İnce. "Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu İşgali ve Oluşan Tahribatı İncelmek Amacıyla Bölgeye Gelen Yabancı Heyetler", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri II. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 107-120.
- İLGÜREL, Mücteba. *Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999.
- MERAL, İbrahim. *Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin. *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Atatürk Araştırma Derneği Yayınları, Ankara, 2013.
- ÖZALP, Kazım. *Millî Mücadele*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.
- ÖZER, Fuat. *Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey'eti ve Balıkesir Kongreleri*, (Ankara Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1988.
- ÖZER, Fuat. *Milli Mücadelede Balıkesir*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.
- ÖZTOPRAK, İzzet. *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. "Mutasarrıf", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 586.
- TANÖR, Bülent. *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

- TEKELİ, İlhan - İLKİN, Selim. *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- TURAN, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi-I.Kitap (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Devlete)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TURAN, Şerafettin. "Kuva-yı Milliye Örgütlenmesi ve Kavramının Kurtuluş Savaşındaki Rolü", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri, I. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 15-25.
- YAVAŞ, Mesut. *Hacim Muhiddin Çarıklı Bey ve Balıkesir Kongreleri*, (Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2006.
- YİĞİT, Yücel. "İzmir'in İşgaline Karşı Gecikmiş Bir Tepki Olarak Balıkesir Mitingi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri I. Kitap* (6-8 Eylül 2009, İzmir), Editör: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 15-25.

EK: BOA. DH.KMS. (Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı) 52-4.50, 3 Kasım 1919 (1338.S.09)

**İzmir Müdâfa‘a-i Hukûk-ı Osmâniyye Cem‘iyyeti
Merkez-i Umûmîsi- İstanbul**

2 Teşrîn-i Sâni sene [1]335 târihiyle Karesi'den alınan telgraf

İzmir'de kuvâ-yı i'tilâfiye başkumandanlığını der-uhde ettiği Bâb-ı Âlî'ye mu'tâ 21 ve Temmuz [1]335 târihli notadan müstebân olan General Milne cenablarına tevdi' edilmek üzere Balıkesir'de İngiltere Devleti Fahîmesi mümessil-i askerîsi Sir Artur cenablarına takdîm kılınan muhtiramızı zât-ı âlî-i (...)nelerine berây-ı ma'lûmât iblâğ ile ve bu husûsda Yunanlıların her dürlü (...) ve ahkâm-ı medeniyye hilâfında olarak ikâ' ettikleri vahşiyâtta (...) hakkında nazar-ı dikkatlerine (...) müsâra'at ile arz-ı ihtirâmât eyleriz efendim.

Muhtıra Sûretidir

Balıkesir'de İngiltere Devlet-i fahîması mümessil-i askerîsi Sör Artur cenablarına,

Karesi ve Saruhan livaları harekât-ı milliye hey'et-i merkeziyesi zât-ı âlîlerine ber-vech-i zir ma'rûzâtı tebliğ ile kesb-i şeref eyler: 15 Ağustos'daki Ceneral Hambern'in beyânât-ı şifâhiyyesi ve 21 Ağustos'da başkumandan Ceneral Milne'in tahrîri notasına tevfikân kuvâ-yı milliyemiz sırf İngiliz millet-i necibesinin muhterem cenerallerinin te'mînâtına i'timâd ederek ta'til-i muhâsamât etmişdi. Târih-i mezkûrdan bu âna değin İngiliz hey'et-i askeriyyesine vukû' bulan ta'ahhüdâtımızda samîmî ve sâdik kalmak üzere mûcib-i tahrîk olacak hiçbir hâl ve teşebbüde bulunmadığımız hâlde dün Soma Cebhesi'nde mühim bir Yunan kuvvetinin sol cenâhımıza şiddetli bir ta'arruz icrâ ettiği ve bu günde sağ cenâhımıza aynı harekât-ı ta'arruziyyede bulunduğunu te'essüfle görerek Ceneral Milne cenablarının idâresi ve kumandası altınca bulunan Yunan kuvvetlerinin böyle cür'etkârâne harekâtda bulunmaları bâdî-i hayret olduğundan bi't-tabî' icâb eden tedâbir ittihaz edilmiş ise de iki buçuk aydan beri İngiliz cenerallerinin beyânât-ı mükerreresine istinâden muhâsamâtımızı tevkîf etmeğimizden istifâde ederek icâb eden tahkîmât ve tahşîdât askeriyyeyi icrâdan sonra Yunanlıların bu sûretle vukû' bulan hâinâne ta'arruzlarını şiddetle protesto eder ve İngiliz baş kumandanlığının te'mînâtında samîmî olacağına ve samîmiyyetinin âsar-ı zâhiresinin ibrâz edeceğine kâni' olmak istediğimizi iblâğ ile takdîm-i ihtirâmât eyleriz efendim.

Karesi ve Saruhan Livaları Hareket-i Milliye Hey'et-i Merkeziyyesi Reisi Hacim Muhiddin.

Takdîm: 3 Teşrîn-i Sâni 1335.

Kalem-i Mahsûs Müdürüyetine 3 minh.

هر سوره که در این کتاب آمده است به سوره نوره
 از منبر و قرائت آن در هر روز و هر وقت که بخواهد
 نمود بی اثر است و اگر در هر روز و هر وقت که بخواهد
 قرائت نماید آن را در هر روز و هر وقت که بخواهد
 قرائت نماید آن را در هر روز و هر وقت که بخواهد

خطبه نوره

بالحمد لله الذي هدانا لهذا...

هر سوره که در این کتاب آمده است به سوره نوره
 از منبر و قرائت آن در هر روز و هر وقت که بخواهد
 نمود بی اثر است و اگر در هر روز و هر وقت که بخواهد
 قرائت نماید آن را در هر روز و هر وقت که بخواهد
 قرائت نماید آن را در هر روز و هر وقت که بخواهد

تقدیم

کتابخانه...

مجلس...

